

ПАРАДИГМИ ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ В КОНТЕКСТІ СВІТОГЛЯДНИХ ПАРАДИГМ СХОДУ І ЗАХОДУ

В статті пропонується проаналізувати парадигми практичної філософії в контексті п'яти загальних парадигм філософування, а саме традиційної індійської (з її висхідними ідеями циклічності, переродження, сансари, звільнення-мокші), традиційної китайської (з її організмом, ідеєю, що всесвіт являє собою щось на кшталт єдиного організму, люди й інші живі істоти всередині якого виконують роль органів), античної (яка тлумачиться згідно з ідеями П'єра Адо як практичне мистецтво уникнення страждань і досягнення щастя), авраамічної (парадигми світобачення авраамічних релігій з їх монотеїзмом, фідієзмом, креаціонізмом, авторитетом священного писання) та сучасної сциєнтистської (з її опорою на наукове світобачення). Показано, як працює взаємозв'язок онтології та аксіології в рамках цих парадигм, як перша з них детермінує другу; а також те, як вони визначаються зазначеними світоглядними парадигмами. Зокрема, продемонстровано, як кастова система та широко розповсюджена культура медитативних психотехнік в індійській культурі вплинула на систему традиційного індійського світогляду та цінностей; а також взаємний вплив, який чинили одне на одного світоглядний організм та кланова система традиційного китайського суспільства.

Показаний також парадигмальний розвиток західної філософської традиції через послідовну зміну трьох різних парадигм – античної, авраамічної та сциєнтистської, які, спираючись на здобутки одна одної, тим не менш повністю їх перетлумачували у новому контексті. Цей момент не завжди помітний, якщо обмежуватися рамками суто західної традиції (навіть уключаючи в неї також східну мусульманську філософію). Але, якщо ми додаємо сюди індійську та китайську парадигми, то все стає на своїй місці.

Тобто як висновок: в рамках різних культур існують відповідні парадигми світобачення чи комплекси домінуючих ідей, що визначають собою загальний характер культури як сукупності смислових кодів, і в рамках цих парадигм уже розвиваються відповідні популяції філософських ідей. Їх характер, прийнятність чи неприйнятність визначаються саме парадигмою.

Ключові слова: *практична філософія, парадигма, онтологія, аксіологія, китайська філософія, індійська філософія, антична філософія, авраамічна філософія, сучасна сциєнтистська філософія.*

В даній статті пропонується проаналізувати парадигми практичної філософії, якщо точніше взаємозв'язок онтології та аксіології, як перша з них детермінує другу; а також те, як вони визначаються світоглядними парадигмами культури. Поняття парадигми, введене в широкий обіг американським філософом та істориком науки Томасом Куном у його книзі «Структура наукових революцій» [Кун, 2001, с. 6-13], означає взірць, певну взірцеву базову теорію чи систему поглядів, на основі якої / яких вибудовується структура наукової дисципліни т. зв. нормальної науки [Кун, 2001, с. 36-37]. Теорія Куна, значення якої для філософії науки важко переоцінити, містить тим не менш, як виявилось в подальшому, цілу низку прорахунків (логічне коло щодо визначень парадигми і нормальної науки, неточність визначення парадигми в плані того, йде мова про наукову картину світу в цілому чи йдеться про окрему наукову дисципліну чи теорію, нарешті аж занадто розтягнутий у часі перебіг окремих наукових революцій), що призводить до необхідності переформулювання певних базових положень теорії Куна. Тут насамперед, слід згадати еволюційну теорію розвитку науки Ст. Тулміна, яка, якщо її сформулювати коротко, гласить що розвиток науки зумовлений боротьбою за існування популяцій наукових ідей та інтелектуальним відбором. Зазначена теорія набагато адекватніше відповідає реальному

розвитку науки порівняно з теорією наукових революцій. Ми, однак, воліємо в даній статті говорити не про популярність філософських ідей, а саме про парадигми. В подальшому буде пояснення того, чому саме.

Філософія як наука про універсальне чи навіть, як її інколи називають, наука усіх наук, завжди намагається починати не з аксіом і постулатів як інші науки, а з самого початку, тобто з самоочевидних аспектів. Однак, при цьому виявляється, що ці самоочевидні аспекти є різними в різні часи, в різних культурах чи навіть для різних філософів. Наприклад, засновник **скептицизму** у філософії Нового часу Дейвід Г'юм пише про те, що здоровий глузд говорить нам, що розумно вірити в бога, а також, що з усіх релігій саме християнство найбільш відповідає розуму та здоровому глузду (коментарі зайві).

Виходячи з цього, ми пропонуємо виділити п'ять загальних парадигм філософування [Білецький, Тагліна, 2022], а саме:

- традиційна індійська (яка виходить з ідей перевтілення, сансари (чи самсари, санскр. संसार: saṃsāra «блукання, мандри») та мокші (санскр. मोक्ष: mokṣa, «звільнення») чи звільнення з тенет сансари; відповідно філософія розглядалася як практичне мистецтво досягнення такого звільнення, різні школи індійської філософії пропонували різні шляхи цього) [Radhakrishnan];
- традиційна китайська (яка виходить із принципу т. зв. «організму», тобто точки зору, що всесвіт чи принаймні людське суспільство являє собою щось на кшталт єдиного організму, в якому кожна людина чи інша жива істота буде чимось на зразок органу, і подібно тому, як у звичайному організмі, якщо всі органи займають притаманні їм місця та функціонують відповідним чином, то так само у Всесвіті / суспільстві, якщо кожна людина займає своє місце і слідує своїм обов'язкам, зумовленим цим місцем (тобто слідує своєму шляху чи Дао), то в піднебесній панують мир та злагода; якщо ж хтось відходить від свого шляху, тоді починаються проблеми. Звідси філософія в традиційному Китаї – це також насамперед практичне мистецтво зберігання гармонії у Всесвіті та суспільстві) [Fung Yu-lan, 1958, p. 16-30];
- антична парадигма (ситуація з якою є досить амбівалентною, оскільки з однієї сторони ми маємо досить велику кількість філософських текстів з тих часів, з іншої – немає живих носіїв відповідного типу світобачення, які могли б просвітити нас щодо певних ключових аспектів цих текстів, які, будучи самоочевидними для носіїв відповідної культури, зазвичай наводяться без подальших роз'яснень. Ми схилиємося до того, щоб розглядати античну філософію, слідуючи насамперед тлумаченням французького дослідника П'єра Адо, згідно з якими філософія в часи античності передбачала певний філософський спосіб життя, необхідний для уникнення страждань та досягнення щастя; тобто також була насамперед практичною дисципліною) [Адо, 2014];
- авраамічна парадигма (тобто парадигма т. зв. авраамічних релігій – юдаїзму, християнства, ісламу, які не зважаючи на чисельні розходження, мають тим не менш спільну міфологічну та світоглядну основу (монотеїзм, фідейзм, креаціонізм, опора на одкровення та Священне писання). Філософія в рамках цієї парадигми стає допоміжною дисципліною тлумачення цього писання, служницею богослов'я) [Рассел, 1995, с. 267-278];
- сучасна сциєнтиська парадигма (тобто парадигма сучасного світобачення, в основі якого картина реальності, яку репрезентують сучасні науки, насамперед природничі. Наука стає «символом віри» сучасної людини, а філософія врешті решт лише однією з наук, або, як на думку багатьох, наукою допоміжного характеру) [Білецький, Тагліна, 2022].

Власне ці парадигми можна також назвати парадигмами культури чи світоглядними парадигмами. Під культурою ми тут розуміємо набір смислових кодів, у рамках і за посередництвом яких відбувається робота людської свідомості. Одні з цих кодів є проявленими, експліцитними – вони знаходять своє вираження в конкретних артефактах: міфах, творах мистецтва, наукових теоріях тощо; інші є імпліцитними чи прихованими, тобто несвідомими – всі вони якимсь чином свідомо та несвідомо структуровані, в різних суспільствах по різному. Відповідно, вищенаведені парадигми – це певні комплекси домінуючих ідей, що визначають собою панівний тип світобачення у тому чи іншому суспільстві. Тобто, ідеї, впливу яких не може уникнути жоден філософ у рамках відповідної культури. Так, наприклад, в Індії завжди було чимало філософів та філософських учень, які повністю чи частково заперечували реінкарнацію. Однак, вплив цієї ідеї був таким широким, вона була настільки загальноприйнятою для більшості населення, що жоден філософ, жодне вчення не могло уникнути питання про реінкарнацію, хай навіть у плані її заперечення [Bronkhorst, 1998]. Сансара, колесо народжень і смертей сприймалося як колесо страждань, завдання ж філософії полягає в тому, щоб знайти вихід за його межі. Вихід, як вважалося в більшості зі шкіл, полягає в застосуванні спеціальних психотехнік, технік медитації, які передбачають зосередженість і сконцентрованість на внутрішньому, з тим щоб простежити найдрібніші прояви та взаємозв'язки внутрішнього життя [Судзукі, 2022, с. 37]. Звідси ідея карми чи причинно-наслідкової зумовленості всіх подій людського життя, зокрема нещастя як наслідку певних негідних вчинків у минулому. Карму можна лише перетерпіти, відпрацювати, звідси настанови на терпіння та смирення як основу етики і відсутність настанови на якісь соціальні перетворення [Radhakrishnan, 1923, v. 1, p. 205-206].

Може виникнути питання щодо того, а звідки взагалі з'являються відповідні ідеї? Неможливість соціальних змін у рамках традиційної індійської культури пояснюється в основному через кастову систему, яка розвинулася після завоювання півострову Індостан кочовиками-аріями; пояснення ж ідеї реінкарнації слід шукати в культурі психотехнік (йоги та медитації), які розвивалися в Індії ще з доарійських часів [Radhakrishnan, 1923, v. 1, p. 21-60]. В подальшому, як виявилось, одне досить добре прислужується іншому: зберігати терпіння і в майбутньому перевтіленні ти народишся за кращих умов.

Ще одним характерним моментом була пропагована деякими школами (адвайта-веданта, вішишта-адвайта-веданта) ідея заперечення реальності оточуючого нас світу, що цей світ це сон або ілюзія-майя, підпорядкована закону причинності чи карми. Звільнення-мокша ж означає просто пробудження, тобто усвідомлення ілюзорності світу. Звідси неможливість появи природничих наук подібних до тих, які виникли на Заході (якщо світ є ілюзорним, то який смисл його досліджувати, логічніше шукати виходу за межі ілюзії, тобто все тієї ж мокші) [Radhakrishnan, 1923, v. 2, p. 445-600]. Західна ж традиція, яка упродовж чи не двох тисяч років була пов'язана з християнством та його принципом креаціонізму, навпаки створювала всі необхідні передумови для появи природничих наук. Бог створив світ і створив людину, отже людина і світ існують автономно щодо одне одного, з чого слідує об'єктивний (незалежний від людської волі) характер зовнішнього світу. Бог приписав цьому світу певні правила чи закони функціонування – закони природи, які можна дослідити. Ідея законів природи, яка носіям сучасної сциєнтистської у своїй основі культури видається самоочевидною, не була такою, наприклад, для носіїв традиційного китайського світобачення, які ніяк не могли зрозуміти, як у природі можуть існувати якісь закони, оскільки закони можуть існувати лише в людському суспільстві.

Синологи пояснюють організмизм традиційного китайського світобачення в основному через клановий характер традиційного китайського суспільства, культура якого передбачала чітке розрізнення відносин всередині своєї групи-клану та за його межами [Fung Yu-lan, 1958, p. 16-26]. Клан – це єдине ціле, єдиний організм, усередині його потрібно зберігати мир та злагоду, засуджується усе, що може їх підірвати. Звідси, наприклад, переважно афористичний характер текстів традиційної китайської філософії.

Логічні аргументи, які використовуються в суперечках, на думку давніх китайців нікого ні в чому не переконують, але лише породжують образи, тому, переконувати інших потрібно так, щоб не підірвати злагодю. Останнє досягається за допомогою коротких яскравих афоризмів чи притч, які западають у душу і діють зсередини, змушуючи співрозмовника самого доходити до відповідних висновків [Comparative Philosophy: Chinese and Western, 2020]. Логіка як окрема наукова дисципліна в Китаї так і не розвинулася, аж до початку ХХ століття. Як показує французький синолог Франсуа Жюльєн, такий принцип непрямості дії, без порушення гармонії, простежується не лише у китайській філософії, але також у військовому мистецтві, написанні історії тощо [Jullien, 1997].

Розгляд двох наведених прикладів дозволяє пояснити, чому ми все ж таки дотримуємося парадигмального підходу. Ми маємо певні системи, парадигми світобачення зі своїми панівними ідеями, підходами та системами цінностей, навколо яких вистроюється решта смислових кодів відповідної культури. В середині ж цих парадигм уже стає можливим говорити про певні популяції ідей, про які писав Ст. Тулмін.

Філософія, за словами Карла Ясперса, з'являється приблизно одночасно у трьох різних місцях: давній Індії, давньому Китаї та давній Греції. Про перші два варіанти ми вже сказали – це будуть відповідно індійська та китайська парадигми філософування. Філософія ж давньогрецька (і відповідна парадигма) дає основу для ще двох наступних парадигм уже західного філософування. Згідно з П. Адо, філософія для давніх греків та римлян була наукою насамперед практичною, її метою було досягнення щастя й уникнення страждань, і відповідно різні школи пропонували різні способи досягнення цієї цілі. Основою вчення будь-якої школи була етика, тобто наука про той спосіб життя, який необхідний для уникнення страждань. Філософ – це той, хто слідує філософському способу життя, а не той, хто мудрує, вигадуючи нові ідеї. Цього цілком достатньо, щоби бути філософом. Того ж, хто мудрує, але не слідує тому, що він каже, греки називали б не філософом, а софістом. Тому ж, кому було недостатньо знання правил філософського життя і хто хотів глибшого розуміння, пропонувалася фізика, фізика не як наука про об'єктивну реальність, а як спосіб обґрунтування етики. Тому ж, кому і фізики було мало, пропонувалася логіка (епістемологія), тобто пояснення того, звідки ми знаємо те, про що говориться у фізиці [Адо, 2014, с. 104-112].

Як відомо, основним корпусом філософських текстів, які дійшли з античності до сьогодення, є тексти так чи інакше пов'язані з Платоном та його Академією. Сам Платон, а також його учень Арістотель, два найбільш відомі вчителі античності та середньовіччя, чималу увагу приділяли питанням політики. Тобто, вважали вони, для досягнення щастя необхідні певні зовнішні, соціально-політичні передумови. Власне «Держава» Платона дуже характерна із цього боку. Сюжет цього діалогу починається з того, що декілька друзів збираються для того, щоб виявити, що таке щастя і що потрібно для його досягнення. Друзі досить швидко приходять до висновку, що щастя, це стан душі, для досягнення якого потрібні певні зовнішні умови, політичні насамперед [9]. Пізніше неоплатоніки переорієнтували більшу частину уваги на питання внутрішнього життя та спеціальних психотехнік. Власне, в «Енеадах» Плотіна є прямі описи медитативних технік (див. Енеада V3-3) [Plotinus, 2018, р. 805], [Білецький, 2004].

Авраамічні релігії на перше місце поставили Священне писання. Вся істина, яка є, вже дана в ньому, треба лише її там відшукати та правильно зрозуміти. В цьому може допомогти філософія, яка стає служницею богослов'я. Середньовічна християнська, а також мусульманська та юдейська філософські традиції спиралася на античних авторів, яких вони перетлумачували у новому, монотеїстичному ключі. Паралельно розвивають також нові ідеї суб'єкта й об'єкта, матерії та субстанції, закону та заповідей, моральної відповідальності та свободи волі тощо, створюючи основу для наступної сциентистської парадигми. І все це в досить тісних (як на сучасні уявлення) рамках, заданих Священим писанням.

У 1905 році виходить книга німецького соціолога Макса Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму», в якій він пов'язує ті соціальні та світоглядні зміни, які сталися на Заході у Новий час (індивідуалізм, раціональність, земний аскетизм тощо) із протестантизмом, фактично ототожнивши їх [Вебер, 1994]. Упродовж кількох десятиліть ХХ століття його теорія сприймалася як доведений факт, аж поки в другій половині ХХ століття аналогічні здобутки не почали демонструвати деякі країни Східної Азії, і відповідно постало питання, чи не переплутав Вебер причину та наслідок, що імовірно не протестантизм зумовив зазначені зміни, а навпаки, будучи новим конфесійним напрямком, він продемонстрував більшу чутливість до нових ідей та віянь, що вже витали у повітрі.

Що ж тоді могло стати причиною самих зазначених змін? Ми схиляємося до точки зору канадійського філософа Маршалла Мак-Люена, репрезентовані у його книзі «Галактика Гутенберга», де він пояснює ці зміни з винайденням у XV столітті друкарського верстату і широким поширенням читання. У людини, яка багато читає, стверджує Мак-Люен, змінюється тип сприйняття з авдіотактильного на візуальний, і всі ті особливості світосприйняття, які стають основою нової раціональності (примат візуальної логіки чи логіки розташування об'єктів у візуальному просторі, принцип ієрархії уявлень як результат інтеріоризації принципу перспективи, візуальні уявлення про причинність, суб'єкт – об'єктна дихотомія, необхідність використання математичних методів тощо) є результатом цієї зміни [Мак-Люен, 2008].

Якщо ще протягом XVIII століття термін «філософія» міг позначати науку взагалі, то вже в XIX столітті фізика, хімія, соціологія (соціальна фізика), психологія остаточно відділяються від філософії і стають окремими дисциплінами. Філософія ж залишається радше допоміжною наукою з дещо невизначеним статусом. Так, якщо раніше практична філософія могла включати чимало питань природознавчого, соціального, етичного характеру, то тепер за нею залишаються хіба що питання етики. Сама етика ж при цьому втрачає будь-яку метафізичну основу, оскільки сциєнтиське світобачення зорієнтоване насамперед на емпіризм, останній же означає визнання лише тих фактів, які можуть бути чітко і ясно репрезентовані у візуальному просторі. Людина ж у цьому просторі – це тіло. Відповідно, основою етики стає «повага до тіла» [Dal Sasso, 2021] І ця повага на фоні картини світу, яку дають нам сучасні природничі науки, світу байдужого до всіх людських цінностей, надій та устремлінь. Звідси такі різні й *de facto* несумісні системи як марксизм, позитивізм чи екзистенціалізм – вони несумісні за своїм змістом, але виникають на спільній основі, і якщо ми не можемо вийти за межі цієї основи, то вони видаються абсолютно несумісними, але якщо ми подивимося на них з точки зору зазначених парадигм світобачення та філософування, то ми цю основу побачимо.

Нарешті, підводячи остаточні підсумки, маємо зазначити наступне. Якщо ми розглядаємо історію суто західної філософської традиції (включаючи навіть східну мусульманську), тоді зазначений парадигмальний поділ філософування залишається зазвичай малопомітним, а сама історія буде виглядати радше як історія «популярних ідей». Однак, якщо ми включаємо в наш аналіз також індійську та китайську традиції, тоді зазначений поділ стає очевидним. Останнє може бути аргументом на користь необхідності включення в курс загальної філософії питань про індійську та китайську філософію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Адо П. *Філософія як спосіб життя* / пер. з франц. О. Йосипенко. Київ: Новий Акрополь, 2020. 312 с.

Адо П. *Що таке антична філософія?* / пер. з франц. С. Йосипенко. Київ: Новий Акрополь, 2014. 428 с.

Білецький І. П. Плотін і Кант: містицизм versus раціоналізм. *Філософсько-антропологічні студії* 2004. Спецвипуск. Київ, Дніпропетровськ, 2004. С. 161-166.

Білецький Ігор, Тагліна Юлія. Наукова та філософська раціональність у контексті парадигм західної і східної філософії. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.*

Каразіна, Серія: Теорія культури та філософія науки. 2022. Вип. 66. С. 6-15. DOI: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2022-66-01>

Вебер М. *Протестанська етика і дух капіталізму* / пер. з нім. О. Погорілий. Київ: Основи, 1994. 261 с.

Індійська філософія / Під ред. Т. П. Кононенка. Харків: Фоліо, 2019. 142 с.

Кун Т. *Структура наукових революцій* / пер. з англ. О. Васильєва. Київ: Port-Royal 2001. 227 с.

Мак-Люен М. *Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги* / Пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ: Ніка-Центр, 2008. 392 с.

Платон. *Держава* / Пер. з давньогрецької Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.

Рассел Б. *Історія західної філософії* / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. Київ: Основи, 1995. 759 с.

Судзукі Сюнрю. *Свідомість дзен, свідомість початківця* / перекл. з англ. Наталія Палій. Київ: Основи, 2022. 160 с.

Чернушка І. Принципи Реформації та Біблійні принципи як парадигма розвитку країни. *Спадок Реформації: до 500-річчя 95 тез Мартіна Лютера та пам'яті Ю. О. Голубкіна (1941–2010)* / За ред. С. Б. Сорочана, А. М. Домановського. Харків: Майдан, 2019. С. 154-157. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Chernushka_Ivan/Pryntsypy_Reformatsii_ta_Bibliini_pryntsypy_iak_paradyhma_rozvytku_krainy.pdf

Bronkhorst J. Why is There Philosophy in India? (Sixth Gonda lecture, held on 13 November 1998 on the premises of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences. 1999.) *SERVAL. serveur académique lausannois*. URL: https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_E23DFD6660FA.P001/REFF.pdf

Comparative Philosophy: Chinese and Western. *Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Tue Jul 31, 2001; substantive revision Tue Aug 4, 2020*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/comparphil-chiwes/>

Dal Sasso Davide. On Form and Structure: Umberto Eco and the Basis for a Positive Philosophy of the Arts. *Rivista di estetica*, N 76 | 2021. p. 180-204. URL: <https://doi.org/10.4000/estetica.7719>

Fung Yu-lan. *A Short History of Chinese Philosophy*. New York, the Macmillan Company, 1958. 368 p.

Jullien F. Le Détour et l'accès : Stratégies du sens en Chine, en Grèce. *Rayon : Philosophie Editeur : Le Livre de Poche Date de parution : 1997*. 378 p.

Normile Ian H. Exploring Criticality in Chinese Philosophy: Refuting Generalisations and Supporting Critical Thinking. *Studies in Philosophy and Education* (2023) 42:123–141. URL: <https://doi.org/10.1007/s11217-022-09855-3>

Radhakrishnan S. *Indian Philosophy* / New York, the Macmillan Company, 1923. V. 1 – 688 p., v.2. 822 p.

The Six Enneads By Plotinus. This edition was created and published by Global Grey, 2018. 862 p.

Білецький Ігор Павлович

кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії культури і філософії науки
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна
E-mail: i.p.biletsky@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4995-7842>

Тагліна Юлія Сергіївна

кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії культури і філософії науки
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна
E-mail: j.s.taglina@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-6282>

Стаття надійшла до редакції: 05.03.2024

Схвалено до друку: 03.05.2024

PARADIGMS OF PRACTICAL PHILOSOPHY IN CONTEXT WORLDVIEW PARADIGMS OF THE EAST AND THE WEST

Biletsky Igor P.

PhD in philosophy, associate Professor
of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science
V. N. Karazin Kharkiv National University
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
E-mail: i.p.biletsky@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4995-7842>

Taglina Yuliia S.

PhD in philosophy, associate Professor
of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science
V. N. Karazin Kharkiv National University
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
E-mail: j.s.taglina@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-6282>

ABSTRACT

The article proposes to analyze the paradigms of practical philosophy in the context of five general paradigms of philosophizing, namely traditional Indian (with its ascending ideas of cyclicality, rebirth, samsara, liberation-moksha), traditional Chinese (with its organismism, the idea that the universe is something like a single organism, within which people and other living beings perform the role of organs), Ancient Greek and Roman (which is interpreted according to the ideas of Pierre Hadot as the practical art of avoiding suffering and achieving happiness), Abrahamic (paradigms of the worldview of Abrahamic religions with their monotheism, fideism, creationism, authority of scriptures) and Modern scientific paradigm (with its reliance on a scientific worldview). It is shown how the relationship between ontology and axiology works within these paradigms, how the first of them determines the second; as well as how they are determined by the specified worldview paradigms. In particular, it is demonstrated how the caste system and widespread culture of meditative psychotechniques in Indian culture influenced the system of traditional Indian worldview and values; as well as the mutual influence that worldview organismism and the clan system of traditional Chinese society exerted on each other.

The paradigmatic development of the Western philosophical tradition is also shown through the successive change of three different paradigms – Ancient Greek and Roman, Abrahamic and Modern scientific, which, relying on each other's achievements, nevertheless completely reinterpreted them in a new context. This point is not always visible if limited to the framework of a purely Western tradition (even including Eastern Muslim philosophy). But if we add here the Indian and Chinese paradigms, then everything falls into place.

That is as a conclusion: within the framework of different cultures, there are corresponding worldview paradigms or sets of dominant ideas that determine the general nature of culture as a set of semantic codes, and within these paradigms, appropriate populations of philosophical ideas are already developing. Their character, acceptability or unacceptability is determined precisely by the paradigm.

Keywords: *practical philosophy, paradigm, ontology, axiology, Chinese philosophy, Indian philosophy, Ancient Greek and Roman philosophy, Abrahamic philosophy, Modern scientific philosophy.*

REFERENCES

- Hadot, Pierre. (2020). *Philosophy as a Means of Living* / trans. O. Yosypenko. Kyiv: New Acropolis. (In Ukrainian).
- Hadot, Pierre. (2014). *What is the Ancient Philosophy?* / trans. O. Yosypenko. Kyiv: New Acropolis. (In Ukrainian).
- Biletsky, Igor. (2004). Plotinus and Kant: mysticism versus rationalism. *Philosophic Anthropologic Studies' 2004*. Kyiv, Dnipropetrovsk, p. 161-166.
- Biletsky, Igor, Taglina, Juli. (2022). SCIENTIFIC AND PHILOSOPHICAL RATIONALITY IN THE CONTEXT OF PARADIGMS OF WESTERN AND EASTERN PHILOSOPHY. *The Journal of V.N.Karazin Kharkiv National University. Series: Theory of Culture and Philosophy of Science*, 66, 6-15. DOI: <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2022-66-01> (In Ukrainian).
- Weber, Max. (1994). *Protestant ethics and the spirit of capitalism* / trans. O. Pogorilyi. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian).
- Indian philosophy*. (2019). / Ed. T.P. Kononenko. Kharkiv: Folio. (In Ukrainian).
- Kuhn, Thomas. (2001). *The structure of scientific revolutions* // Translated by O. Vasiliev. Kyiv: Port-Royal. (In Ukrainian).
- McLuhan, Marshall. (2008). *Gutenberg's Galaxy: The Making of a Printed Book Man* / Trans. from English A.A. Galushki, V.I. Postnikov. Kyiv: Nika Center. (In Ukrainian).
- Plato. (2000). *The Republic* / Transl. from ancient Greek by D. Koval. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian).
- Russell, Bertrand. (1995). *History of Western Philosophy* / Trans. from English Yu. Lisnyak, P. Taraschuk. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian).
- Suzuki, Shunryu. (2022). *Zen consciousness, beginner's consciousness* / transl. Natalia Pali. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian).
- Chernushka, Ivan (2019). PRINCIPLES OF THE REFORMATION AND BIBLICAL PRINCIPLES AS A PARADIGM FOR THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY. *The legacy of the Reformation: to the 500th anniversary of 95 theses of Martin Luther and the memory of Yu. O. Golubkin (1941–2010)* / Ed. S. B. Sorochan, A. M. Domanovskiy. Kharkiv: Maidan, pp. 154-157. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Chernushka_Ivan/Pryntsypy_Reformatsii_ta_Bibliini_pryntsypy_iak_paradyhma_rozvytku_krainy.pdf? (In Ukrainian).
- Bronkhorst, J. (1999). Why is There Philosophy in India? (Sixth Gonda lecture, held on 13 November 1998 on the premises of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences. 1999.) *SERVAL. Serveur académique lausannois*. URL: https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_E23DFD6660FA.P001/REF.pdf
- Comparative Philosophy: Chinese and Western. (2020). *Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Tue Jul 31, 2001; substantive revision Tue Aug 4, 2020*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/compaphil-chiwes/>
- Dal Sasso, Davide. (2021). On Form and Structure: Umberto Eco and the Basis for a Positive Philosophy of the Arts. *Rivista di estetica*, 76, 180-204. URL: <https://doi.org/10.4000/estetica.7719>
- Fung, Yu-lan. (1958). *A Short History of Chinese Philosophy*. New York: the Macmillan Company.
- Jullien, François. (1997). Le Détour et l'accès : Stratégies du sens en Chine, en Grèce. *Rayon : Philosophie Editeur : Le Livre de Poche Date de parution*.
- Normile, Ian H. (2023). Exploring Criticality in Chinese Philosophy: Refuting Generalisations and Supporting Critical Thinking. *Studies in Philosophy and Education*, 42: 123–141. URL: <https://doi.org/10.1007/s11217-022-09855-3>
- Radhakrishnan, S. (1923). *Indian Philosophy*. New York: Macmillan Company, v. 1., v. 2.
- The Six Enneads By Plotinus*. (2018). This edition was created and published by Global Grey.
- Article arrived: 05.03.2024 Accepted: 03.05.2024